

Выходзіць
з 20 снежня
1945 года

НАСТАЎНІЦКАЯ

газета

ВЫДААННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

№ 31 - 32
(5362 - 5363)
Чацвер,
14 сакавіка
2002 года

"Настаўніцкая газета"

ў II квартале 2002 года плануе:

правесці прамыя лініі з

Першым намеснікам Міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандрам Іванавічам Жуком;
старшыней Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсам Васільевічам Катляро-вым;

надрукаваць:

- ♦ спецыяльныя выпускі "Адукацыя: дакументы і каментарыі";
- ♦ матэрыялы па новых адукацыйных тэхналогіях;
- ♦ тэматычныя старонкі: "Педагагічная майстэрня", "Методыка", "Сацыяльны ракурс", "Рэгіянальная адукацыя", "Выхаванне", "Сям'я", "Дашкольнае выхаванне", "Стадзён", "Ляўбазна педагогіка", "Твой гонар, Бацькаўшчына", "Паралелі", "Кнігарня", "Прафесійна-тэхнічная адукацыя", "Навука", "Дамашняя энцыклапедыя";
- ♦ інтэрв'ю з кіраўнікамі, заслужанымі работнікамі адукацыі;
- ♦ матэрыялы па асаблівасцях і ходу паступлення ў гэтым годзе ў ВНУ, ССНУ, ПТВ;
- ♦ раздзелы з новай, нязвыклай і нават дзіўнай аповесці Юры Станкевіча "Пісьмо ў галактыку "Млечны шлях", галоўны герой якой — настаўнік;
- ♦ а таксама навіны, рэпартажы аб найбольш важных і значных падзеях у сістэме адукацыі;

аб'явіць цікавыя конкурсы сярод чытачоў.

Стартаваў новы маладзёжны праект

Днямі ў Нацыянальным прэс-цэнтры адбылася прэзентацыя праекта "Стратэгія развіцця маладзёжных арганізацый у Беларусі", якую пачаў рэалізоўваць Беларускі саюз маладзёжных і дзіцячых грамадскіх аб'яднанняў "Рэда" пры падтрымцы Праграмы ТАСІС Еўрапейскага Саюза.

У межах праекта запланаваны цэлы шэраг мерапрыемстваў па аналізу маладзёжнай палітыкі і маладзёжнага руху ў краіне. Ужо распачата даследаванне, скіраванае на вывучэнне сітуацыі з прыцягненнем маладзёжных грамадскіх аб'яднанняў у працэсе прыняцця рашэнняў у сферы маладзёжнай палітыкі.

Днямі пачнецца і яшчэ адно даследаванне - аб супрацоўніцтве дзяржаўных структур і маладзёжных аб'яднанняў. Дарэчы, у ходзе рэалізацыі праекта будзе фарміравацца банк звестак пра вопыт узаемадзеяння маладзёжных і дзіцячых арганізацый і дзяржаўных структур у нашай краіне (як пазітыўны, так і негатывы).

Важным напрамкам праекта стане распрацоўка прапаноў у заканадаўства, што рэгулюе пытанні маладзёжных і дзіцячых грамадскіх аб'яднанняў. Плануецца праінфармаваць прадстаўнікоў запікаўленых арганізацый аб тых механізмах, з дапамогай якіх можна лабіраваць прыняцце гэтых прапаноў органамі дзяржаўнай улады.

Інфармацыя, атрыманая шляхам даследаванняў і аналізу, будзе выкарыстоўвацца

на семінарах, каб удзельнікі атрымалі канкрэтныя веды і навыкі для больш эфектыўнай грамадскай дзейнасці ў сферы маладзёжнай палітыкі.

За 17 месяцаў дзеяння праекта плануецца правесці сем інфармацыйных даён, падчас якіх маладзёжныя і дзіцячыя грамадскія аб'яднанні могуць атрымаць прававую падтрымку, а ініцыятыўныя групы - усяго вычарпальную інфармацыю па пытаннях рэгістрацыі грамадскіх аб'яднанняў і іх дзейнасці.

У межах праекта будзе выдавацца інфармацыйна-аналітычны часопіс (першы яго нумар павінен выйсці ў траўні). Ён будзе ўнікальным выданнем, бо ўпершыню стане шырока асвятляць дзейнасць маладзёжных грамадскіх арганізацый. Але часопіс прызначаны не толькі для іх сяброў, але і для так званай неаафіцыйнай моладзі.

У кастрычніку ў Мінску павінен прайсці міжнародны фестываль, а ў красавіку наступнага года - міжнародная канферэнцыя, дзе удзельнікі абмяняюцца вопытам і думкамі наконт стварэння эфектыўнай мадэлі ўзаемадзеяння дзяржаўнага і грамадскага сектара.

Як адзначыла намеснік дырэктара Дэпартаменту па справах моладзі Міністэрства адукацыі краіны Марына Якова, праект узнік не выпадкова - настаў час ладаць плённае супрацоўніцтва моладзі і ўлады як у самой сталіцы, так і ў раёнах.

Галіна ГЕНАДЗЬЕВА.

Весткі Навасёлкі прыраслі музеем

У нашай краіне шмат вёсак з прыгожай і мілагучнай назвай Навасёлкі. Есць такая і ў Пружанскім раёне. Менавіта ў яе сярэдняй школе створаны этнаграфічны музей, які прыкметна падняў прэстыж сельскай населенага пункта.

А пачалося ўсё з таго, што члены гуртка дэкарацыяна-прыкладнага мастацтва сталі збіраць хатнія рэчы, а таксама прылады працы (якімі карысталіся нашы продкі) спачатку ў роднай і навакольных вёсках, а затым і за межамі раёна.

Адзін з пакояў будучага музея нехта прапанаваў аформіць у выглядзе вясковай хаты, накітаваў таго, як гэта было зроблена ў вёсцы Люсіна Ганцавіцкага раёна ў школьным музеі імя Якуба Коласа. Прапанава падабалася, і вось ўжо ўласны музей у Навасёлках прымае гасцей не толькі з Брэсцкай, але і з Гродзенскай абласцей. Адначасова заведзена кніга, у якой можна пакінуць памятны запіс. Іх ужо шмат, адзін з якіх - ад вучоных Нацыянальнай Акадэміі Рэспублікі Беларусь.

Лымы дамамі, заасфальтаванымі плошчамі і вуліцамі.

Не застаўся ўбачу і драматычны гурток Драгінскага Дома творчасці дзяцей і юнацтва пад кіраўніцтвам Галіны Дулевіч, які паспеў паставіць ужо на сцэне спектакль "Віфіемская зорка". Сваёй першай пазытыўнай кнігай "Твое око" дэбютавала на-стаўніца гімназіі райцэнтра Алена Дулевіч, якая свае лепшыя вершы друкавала ў "Настаўніцкай газеце".

Самы актыўны ўдзел настаўнікі і вучні школ прымуць у азеланенні і добраўпарадкаванні горада.

Мікола ПАНАСЮК.

Беларускія вясчоркі "Ручнікі" прайшлі нядзюна ў Крычаве. У клубе чыгуначнікаў сабраліся і пенсіянеры, і моладзь. Спявалі народныя беларускія песні і танцавалі. Прыз глядачоў атрымаў пераахласнік сярэдняй школы №4 Паша Арлоў - самы юны ўдзельнік вясчорак.

НА ЗДЫМКУ: лыжачнік Паша Арлоў.

Фота Валерыя БыСАВА, БЕЛТА.

Умовы проведения открытого конкурса на создание учебников по социально-гуманитарным предметам для общеобразовательных школ Республики Беларусь в 2002 г.

- Конкурс на создание учебников по социально-гуманитарным предметам проводится в целях обеспечения общеобразовательной школы стабильными учебниками высокого качества, подготовленными в соответствии с новыми образовательными стандартами, программами и педагогическими технологиями.
- Конкурс на создание учебников для общеобразовательной школы по социально-гуманитарным предметам проводится Министерством образования Республики Беларусь в соответствии с поручением Президента Республики Беларусь Лукашенко А.Г. и является открытым.
- Конкурсные работы могут представлять как отдельные авторы, так и авторские коллективы.
- На конкурс принимаются планы-проспекты рукописей, аннотации будущих изданий, а также сами рукописи учебников, разработанные по программам, утвержденным Министерством образования Республики Беларусь.
- Конкурс проводится по следующим социально-гуманитарным предметам:
  - 1. Человечество. Общество. Государство. 8 класс.
  - 2. Человечество. Общество. Государство. 9 класс.
  - 3. Человечество. Общество. Государство. 10 класс.
  - 4. Человечество. Общество. Государство. 11 класс.
  - 5. Беларуская літаратура. 9 клас.
  - 6. Беларуская літаратура. 10 клас.
  - 7. Беларуская літаратура. 11 клас.
  - 8. Русская литература. 9 класс.
  - 9. Русская литература. 10 класс.
  - 10. Русская литература. 11 класс.
- Первый этап конкурса проводится с 1 апреля по 15 мая 2002 года. На этом этапе рассматриваются планы-проспекты рукописей учебников и рукописи аннотаций будущих изданий, в которых указываются принципы формирования содержания учебника и способы реализации основных дидактических функций издания, структура учебника с кратким описанием основных элементов издания (основного и дополнительных текстов, методического аппарата, иллюстративного материала).
- По итогам первого этапа конкурса отбирается не более трех наиболее перспективных планов-проспектов рукописей по каждой дисциплине, авторы которых допускаются к участию во втором этапе конкурса.
- Второй этап конкурса проводится с 15 мая 2002 года по 30 декабря 2002 года. На этом этапе рассматриваются рукописи учебников, подготовленные в соответствии с представленными планами-проспектами и на основе авторских концепций учебников, отраженных в аннотациях к будущим изданиям.
- Для проведения конкурса Министерством образования Республики Беларусь создается Конкурсная комиссия из числа ведущих специалистов образования и науки с участием представителей Министерства образования.
- Состав Конкурсной комиссии утверждается Министерством образования Республики Беларусь. Для оценки представленных планов-проспектов рукописей учебников и разворотов аннотаций будущих изданий Конкурсная комиссия на первом этапе конкурса может привлечь учебные заведения и учреждения образования, научно-исследовательские институты.
- Обсуждение рукописей учебников в Конкурсной комиссии во втором этапе конкурса проводится на основе трех экспертных заключений (рецензий) и личного ознакомления членов комиссии с представленными рукописями. Для проведения экспертной оценки могут привлекаться ведущие специалисты учебных и научных учреждений, секций Научно-методического Совета Министерства образования.
- Авторы и организации, выдвигавшие на конкурс планы-проспекты и рукописи учебников и учебно-методических комплексов, подают заявку в Учреждение "Научно-методический центр учебной книги и средств обучения" Министерства образования Республики Беларусь (220013, г. Минск, ул. Б. Хмельницкого, 3).
- Срок подачи заявок на участие в конкурсе, а также материалов на первый этап конкурса заканчивается 1 мая 2002 года, представление рукописей на второй этап конкурса заканчивается 1 декабря 2002 г.
- Планы-проспекты, аннотации, а в дальнейшем рукописи учебников представляются в Учреждение "Научно-методический центр учебной книги и средств обучения" Министерства образования Республики Беларусь в

Навіны

Павышаць якасць харчавання

У нашай краіне распрацоўваюцца рэгіянальныя праграмы па ўдасканаленні і арганізацыі харчавання вучняў на 2002-2005 гады.

Праграмы гэтыя будуць грунтавацца на ўкараненні новых тэхналогій прыгатавання ежы і форм абслугоўвання. Так, напрыклад, прадугледжваецца практыкаваць у школьных сталовых такія навіны як "шведскія сталы".

Беларускіх класаў стане больш

У Светлагорску была зацверджана праграма дадатковых мер па пашырэнні сферы выкарыстання беларускай мовы ў сістэме адукацыі.

Мэта праграмы - вывучэнне культурнай і гістарычнай спадчыны нашай краіны, традыцый беларускай сям'і, народных звычаяў і традыцый.

З беларускай мовай дзеці будуць знаёміцца ўжо ў дашкольных установах. У школах жа праводзіцца дыягностыка сярод педагогаў і вучняў, у ходзе якой будзе выяўлена жаданне вывучаць беларускую мову і літаратуру больш сур'ёзна. А па канчатковых выніках будзе прынята рашэнне аб адкрыцці ў новым навучальным годзе класаў з паліглотным вывучэннем роднай мовы.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Level збірае сяброў

Днямі ў Мінску на Партызанскім праспекце, 14, у будынку Галоўнага вылічальнага цэнтру (ГВЦ) Міністэрства статыстыкі Рэспублікі Беларусь адкрыўся камп'ютарны клуб Level. У залах устаноўлены дваццаць камп'ютараў на базе працэсараў Intel (Celeron-900).

Знаёмы клуб не столькі ў тым, што маладыя людзі змогуць цяпер правесці час не ў цёмнай залу, а ля "адкрытага акіна ў свет", але і ў далучэнні да камп'ютарнай граматы, а можа - і да будучай прафесіі.

На кожным камп'ютары ўсталяваны 36 найноўшых і любімых карыстальнікамі камп'ютэрных гульняў. Аднак яны - не самамэта. У клубе, акрамя агульнапрынятага набору паслуг (гульні, друк на прынтэры, сканіраванне, запіс CD, у бліжэйшай перспектыве - Інтэрнет), можна пазнаёміцца і пачытаць камп'ютэрныя тэматычныя газеты і часопісы.

Клуб Level зарэнтаваны на школьнікаў і студэнтаў. Плануецца цесная работа са школамі ў галіне навучання інфарматыцы. Да таго ж, як лічаць арганізатары, адкрыццё клуба - важны крок па выкарыстанні вылічальных цэнтраў Міністэрства статыстыкі і аналізу Рэспублікі Беларусь у агульнаадукацыйных мэтах.

Ігар КАНДРАЛЬ.

На чарзе - абласная алімпіяда

Школьнікі Дзяржыншчыны маюць высокі інтэлектуальны патэнцыял. Гэта засведчылі вынікі раённых прадметных алімпіяд.

Іх пераможцы, як правіла, абараняюць гонар раёна на абласных алімпіадах, дзе ўспружана пачынаюцца як веды, так і схільнасці да інтэлектуальнага саперніцтва з ровеснікамі.

Надняў у беларускай гімназіі райцэнтра была праведзена экспрэс-алімпіяда па матэматыцы для вучняў-васьмільнасікаў. Дваццаць каманд (па тры вучні з кожнай школы) павінны былі прапанаваць журы сумеснае рашэнне задач. Улічаліся ход логікі, вынаходлівасць, зручнасць. Задавальненне атрымалі ўсе: вучні, якія дружна, творча працавалі, журы - аналізам мноства варыянтаў прапанаваных нестандартных рашэнняў задач.

Камандае юных матэматыкаў, якая будзе сфарміравана з вучняў сярэдняй школы Дзяржынска, Фаніпалы, Негаралага, а таксама шэрагу сельскіх - Дварышчанскай, Валыянскай, Томкавіцкай - прадстаўляе права абараніць гонар раёна на абласной экспрэс-алімпіады.

Тамара ШАЎЧЭНКА.

трех экземплярах на русском или белорусском языках.

15. К представленным рукописям учебников прилагаются:

заявка на участие в конкурсе или письмо-представление;

сведения об авторах (авторском коллективе) рукописи учебника с указанием фамилии, имени, отчества, ученой степени и звания, специальности, места работы и должности, домашнего адреса, номера служебного и домашнего телефона;

материалы предварительного общественного обсуждения (выписка из протокола совещания, заседания кафедры, педагогического Совета) о выдвижении работы на конкурс в том случае, когда она выдвигается учреждением или организацией;

16. Рукописи должны быть отпечатаны на машинке (набраны на компьютере) со стандартным шрифтом через 2 интервала на одной стороне листа стандартного размера (28-30 строк на листе по 60-65 знаков в строке).

17. Подведение итогов второго этапа конкурса осуществляется Конкурсной комиссией в течение 1 месяца после официального срока представления рукописей.

18. По итогам каждого этапа конкурса его участникам в течение 2-х недель высылается соответствующая выписка решения Конкурсной комиссии.

19. Участником второго этапа конкурса при необходимости предоставляется творческий отпуск с полным сохранением заработной платы по месту основной работы.

20. Финансирование организации конкурса осуществляется Министерством образования Республики Беларусь совместно со специальным фондом Президента Республики Беларусь по социальной поддержке одаренных учащихся и студентов (по согласованию).

21. Для поощрения участников конкурса предусмотрены поощрительные денежные премии и Дипломы Министерства образования Республики Беларусь.

22. Сведения о результатах конкурса публикуются Министерством образования Республики Беларусь в республиканской печати.

Паважаня чытачы!

Працягваецца падпіска на другі квартал 2002 года. Падпісачка на "Настаўніцкую газету" можна ў любым паштовым аддзяленні ці ў агенцтве "Белсаюздруку" па ранейшым кошце

газета
НАСТАЎНІЦКАЯ

— выданне асветнікаў
Рэспублікі Беларусь

Падпісны кошт для індывідуальных падпісчыкаў:
на квартал - 4200 рублёў;
на месяц - 1400 рублёў.
Па вядамаснай падпісцы:
на квартал - 11400 рублёў;
на месяц - 3800 рублёў.
Індэкс для індывідуальнай падпіскі - 63867,
для вядамаснай - 63363.

Поспех нараджаецца ў канкурэнцыі

Калі хтосьці не вызначыўся ў сваіх адносінах да прыватных ВНУ, дык можна звярнуцца па тлумачэнні да іх студэнтаў. Як склаўся б лёс гэтых юнакоў і дзяўчат, калі б не такая выдатная магчымасць - працыць пяць гадоў студэнцкага жыцця і атрымаць даўно абраную прафесію? Вядома ж, інакш.

Многія ішчыра марылі і аб прафесіі юрыста, і аб прафесіях псіхолога, журналіста... У "бітве" за студэнцкі білет на падступах да дзяржаўных ВНУ большасць з іх была б вымушана пахаваць свае мары...

Усе прыватныя ВНУ нашай краіны з'явіліся прыкладна ў адзін і той жа час, на пачатку 1990-х, на хвалі дэмакратызацыі эканомікі. Дакументы, што давалі магчымасць для адрыва такіх устаноў, не былі аб'яжарныя, многім разнастайных паказчыкаў. І ўнікалі інстытуты, універсітэты... Напачатку іх з'явілася больш за 20, і быў перыяд станаўлення і выяўлення прыярытэтаў: хтосьці выбіраў за аснову якасць і развіццё сваёй ВНУ, хтосьці схіляўся да яе камерцыялізацыі, а хтосьці - пайшоў па шляху напавяржальнага іонавання. (Быў, здаецца, толькі адзін такі выпадак, але гэтага было дастаткова, каб на доўгі час перадаць гэтае грамадства і дзяржаву да прыватнага сектара ў адукацыю).

Тым не менш час усе расставіў на месцы. Сёння ў краіне працуюць 12 прыватных вышэйшых навучальных устаноў, дзе толькі на дзённай форме навучання атрымліваюць адукацыю 14 тысяч чалавек. Выдзелілася цэлая група ВНУ і іх кіраўнікоў, якія паставілі для сябе дакладную задачу: стварыць годную матэрыяльную і вучэбна-метадычную базу і, урэшце, узяць якасць і прэстыж уласных дыпламаў.

Грамадства не магло не прызнаць поспеху прыватнай вышэйшай школы. Першым добрым знакам было зніжэнне слова "не-

раў катастрофічна не хапае. "Прыватнікі" вырашаюць гэтую праблему самымі рознымі шляхамі - накіроўваюць сваіх выкладчыкаў у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

раў катастрофічна не хапае. "Прыватнікі" вырашаюць гэтую праблему самымі рознымі шляхамі - накіроўваюць сваіх выкладчыкаў у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

раў катастрофічна не хапае. "Прыватнікі" вырашаюць гэтую праблему самымі рознымі шляхамі - накіроўваюць сваіх выкладчыкаў у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

раў катастрофічна не хапае. "Прыватнікі" вырашаюць гэтую праблему самымі рознымі шляхамі - накіроўваюць сваіх выкладчыкаў у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

раў катастрофічна не хапае. "Прыватнікі" вырашаюць гэтую праблему самымі рознымі шляхамі - накіроўваюць сваіх выкладчыкаў у аспірантуру, на стажыроўкі... Нарма-ты в у Міністэрства адукацыі падчас атэстацыі з мэтай акрэдытацыі ў дачыненні да кадры вельмі высокія.

Сёння прыватныя ВНУ вядуць наву-ч а н е больш чым п а

трыццаці спецыяльнасцяў, пераважна гуманітарнага профілю. Самымі папулярнымі ў моладзі застаюцца эканамічныя, юрыдычныя спецыяльнасці і псіхалогія. Пры прыёме на юрыдычныя спецыяльнасці летас у прыватных ВНУ быў конкурс - ад 1,1 да 1,6. І большасць наву-чальных устаноў ужо адмаўля-е ад суб'ясадавання, праводзя-е пісьмовыя экзамены або тэсціраванне. Такім чынам, планка патрабаванняў для абі-турыентаў у прыватных ВНУ так-сама паднялася.

Ва ўмовах цеснага суіснаван-ня з дзяржаўнымі навучальнымі ўстановамі "прыватнікі" ўвесь час імкнуцца максімальна выка-рыстоўваць свае перавагі, звязаныя з фінансавай свабодай і магчымасцю набываць сучасную літаратуру, камп'ютэрную тэх-ніку, найноўшае праграмае за-беспячэнне. Будучы вельмі мабільнымі і адчувальнымі да рынку працы, прыватныя ВНУ імкнуцца пастаянна карэктава-ць адукацыйныя праграмы з улікам інтарэсаў фірм-работад-аўцаў. І ў выніку, без сумнення, прыватная школа вымушана і дзяржаўныя ВНУ больш ак-тыўна займацца абнаўленнем вучэбна-метадычнай і матэры-яльнай базы, быць больш адпа-веднымі часу.

Паступіць у ВНУ - гэта палова справы, трэба яшчэ атрымаць там дастатко-вую колькасць ведаў і пасля заканчэння - знайсці сабе месца на рынку працы. Тым вышэйшым навучальным ўстановам, чые вы-пускнікі будуць "нарас-хvat", - маюць неабягальныя перспектывы. А для нашай краіны (маркуючы па апошніх захадах дзяр-жаўных органаў у дачы-ненні да прыватнай аду-кацыі) няважна, якая форма ўласнасці той ці іншай ВНУ, галоўнае - каб яна прыносла карысць грамадству.

Генадзь АНДРЭЕЎ.
Калаж
Юрыя БОНДАРАВА.

Ёсць магчымасць зарабіць на вучобу

Увядзенне платных форм навучання ў дзяржаўныя ВНУ было абумоўлена павышэннем попытам моладзі на вышэйшую адукацыю. У Беларускай дзяржаўнай эканамічнай універсітэце ўжо і не памятаюць, ці быў тут калі-небудзь аб'ект для абітурыентаў. Таму сёння ва ўніверсітэце платны "сэрвіс" квітнее і пры гэтым наладжаны з улікам фінансавых магчымасцей насельніцтва.

Сёння падрыхтоўку спецыялістаў эканамічнага профілю ажыццяўляюць (хоць і не па ўсім спектры спецыяльнасцей) амаль усе дзяржаўныя вышэйшыя навучальныя ўстановы і абсалютная большасць прыватных ВНУ. Ва ўмовах перадына-нацыі рынку прафесій эканамічных спецыяльнасцей квінтэ-таздылі і запатрабаванымі аказваюцца толькі прафесіяна-лы найвышэйшага ўзроўню. Менавіта такі ўзровень імкнуча забяспечыць у БДЗУ.

Як і ў большасці ВНУ, у Беларускай дзяржаўнай эканамічнай універсітэце, каб паступіць на платнае аддзяленне, трэба здаваць экзамены на агульныя ўмовы. Залічэнне праводзіцца па выніках экзаменаў. Напачатку - на бюджэтныя месцы згодна з кантрольным лістамі плана прыёму. А тым абітурыентам, што не вытрымалі конкурсу, прапануюць вучыцца за кошт уласных сродкаў. Было б беспаспартна і памылкова лічыць, што атрымліваць адукацыю за грошы - доля тых студэнтаў, якія паказалі не самыя лепшыя веды на ўступных іспытах. Хапае на платнае аддзяленне БДЗУ і тых, хто неда-раў літаральна паўбала, каб прайсці на конкурс на бюджэтнае аддзяленне. Ім проста, як кажуць, не пашчасціла.

Як сцвярджае Мікалай Міхайлавіч Ільін, прарэктар па аучэбнай рабоце Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта, факультэты прыёму камісіі звычайна стара-юцца не адмаўляць абітурыентам, якія вытрымалі ўсе ўступныя экзамены. Аднак гэта не заўсёды атрымліваецца. І на платнае аддзяленне трапляюць далёка не ўсе, хто хацеў бы пры-ступіць на некаторы спецыяльнасці існае конкурсу. Да пры-кладу, падчас апошняй прыёмнай кампаніі вучыцца на платнае аддзяленне факультэта міжнародных эканамічных адносін было адмоўлена ўсім, хто набраў на ўступных экзаменах менш за дваццаць балаў.

Аднак колькасць уступных экзаменаў аднолькавая на ўсіх факультэтах (матэматыка, беларуская (руская) мова і літарату-ра, замежная мова), і ў абітурыентаў, што не прайшлі на кон-курс на платнае аддзяленне, ёсць шанс быць залічаным на іншы факультэт, дзе конкурс ніжэйшы і, натуральна, ёсць "ва-кантныя" месцы. На такое "аўтаматычнае" залічэнне не могуць прэтэндаваць толькі абітурыенты, якія не здавалі экзамен на замежнай мове па спецыяльнай праграме (пры паступленні на некаторыя спецыяльнасці, звязаныя са знешняй эканамічнай дзейнасцю - МЭА, фінансы і крэдыты, знешні гандль, - існу-юць павышаныя патрабаванні да ведання замежнай мовы). Гэтак пераарэзерваваныя дазваляе рацыянальна фарміра-ваць патакі і групы ў выпадках, калі па факультэтах рэальная колькасць абітурыентаў не супадае з планам прыёму.

Рашэнне "вучыцца за грошы" прымаюць, як правіла, бацькі абітурыента, а не ён сам. І далёка не ўсе з іх аказваюцца прад-бачлівымі, не ўсе могуць рэальна ўзаважыць свае фінансавыя магчымасці. Часта разважаюць так: "Пакуль грошы ёсць, а да-лей пабачым". Аднак парой жыццё аказваецца непрадказаль-ным і больш складаным, чым таго хацелася б... І вось - пагро-за "вылеццё" з універсітэта - за немагчымасці плаціць. Нехта перавадзіцца на завочнае аддзяленне (аплата ў два разы ніжэй), а нехта робіць вымушаны перапынак у вучобе, каб за-рабіць грошы і аднавіць навучанне.

Апошнім часам многія студэнты БДЗУ выбіраюць пра-цаўладкаванне за мяжой як варыянт зарабіць на вучобу. Ва ўніверсітэце ёсць магчымасці па арганізацыі такіх паездак на летнія месяцы ці на год. Гэтым займаецца Цэнтр па студэнцкіх міжнародных абменах, які не так даўно створаны пры адзеле па міжнародных сувязях. Супрацоўнікі даканатаў звычайна ідуць насустрач тым студэнтам, якія вырашылі ўзяць удзел у той ці іншай праграме цэнтру, і разглядаюць гэта як сур'ёзную падставу для дэтармінавай задачы сесіі ці дазволу на ака-дэмічны адпачынак.

Часта бацькі даюць згоду плаціць грошы за навучанне сваіх дзяцей, калі ведаюць, што дзяржаўныя ВНУ прадстаўляюць пасляпоўныя студэнтам права пераходзіць з платнага аддзя-лення на бюджэтнае. На гэта ў асноўным і разлічваюць. Але большасць абітурыентаў і іх бацькоў нават і не падзярае, што гэтыя магчымасці - вельмі і вельмі абмежаваныя.

У Беларускай дзяржаўнай эканамічнай універсітэце такса-ма дзейнічае палітыка аб пераходзе з платнай формы наву-чання на бюджэтную. Яна прадугледжвае вучобу выключна на "пяць" не менш чым два семестры і на ўважэнне свабодных бю-джэтных месцаў. Уся бада ў тым, што якая свабодных месцаў у бюджэтных групх заўсёды аказваецца недастаткова - знач-на меней, чым студэнтаў, якія прэтэндуць на скасаванне апла-ты. Па словах М.М.Ільіна, гэта абумоўлена тым, што з бюдж-этнага аддзялення асуде крыку менш, чым з платных, бо вучыцца "бесплатна" - спраўдзіць значную прывілея, і сучасная моладзь яе вельмі цэніць.

З прычыны абмежаваных магчымасцей пераводу на наву-чання за кошт сродкаў дзяржбюджэту студэнты БДЗУ марыць права перапастану. Штогод частка з іх здае тры ж уступныя экзамены і, калі вытрымалае конкурс, залічваецца на бюджэт-ныя месцы. Акрамя таго, беручы пад увагу цяжкую матэрыяль-нае становішча студэнтаў, якія плацяць грошы за навучанне (сямейныя абставіны, стан здароўя бацькоў), адміністрацыя ўніверсітэта ў асобных выпадках ідзе на зніжэнне аплаты.

Для таго каб не захаваць найбольш паспяховых студэн-таў - "платнікаў", рэктарат БДЗУ прыняў рашэнне аб штогадо-вым скасаванні аплаты для выдатнікаў на 25 працэнтаў. Такім чынам, каб плаціць удвая менш, студэнт павінен два гады вучыцца толькі на пяцёрку. Як аказалася, выдатная вучоба на працягу некалькіх гадоў - умова цалкам выкаланыя і з'ява даволі распаўсюджаная. Падобная сістэма заахвочвання вы-датнікаў, якія вучыцца за кошт уласных сродкаў - гэта, безумоўна, моцны стымул для стараннай і паспяховай вучобы. А чым больш грунтоўна, усеабаковыя веды атрымае чалавек, тым лепш ён авалодае будучай прафесіяй.

Сёння ў Беларускай дзяржаўнай эканамічнай універсітэце колькасць студэнтаў - "платнікаў" складае больш як 40 працэн-таў (на дзённым аддзяленні). Гэтая ліба застаецца адносна стабільнай ужо некалькі гадоў. Зніжэнне толькі працэнт студ-энтаў, за якія плаціць арганізацыі ці прадпрыемствы. Цяпер у БДЗУ больш за тысячы студэнтаў атрымлівае другую вышэй-шую адукацыю. Акрамя гэтага, не так даўно ўведзены платныя курсы перападрыхтоўкі, па заканчэнні якіх выдаецца дыплом з прысваеннем новай, эканамічнай кваліфікацыі.

Паводле слоў М.М.Ільіна, у бліжэйшы час пашырэнні плат-ных адукацыйных паслуг ва ўніверсітэце не падрабучыцца. Калі і адбываецца пэўны "прырост" платнага сектара, дык толькі на завочных аддзяленнях і ў філіялах, што адкрыліся ў Вабруйску і Пінску.

На сённяшні дзень мы не можам павялічваць колькасць платных месцаў па дзённым прычынах, - гаворыць Мікалай Міхайлавіч. - Па-першае, абмежаваныя магчымасці "Матэры-яльна-тэхнічнай базы ўніверсітэта, асабліва недахоп вучэбных плошчаў і памяшканняў, дзе можна было б размясціць дастат-ковую колькасць студэнтаў, не дазваляюць павялічваць планы прыёму як па бюджэтнай форме навучання, так і па платнай. А па-другое, мы павіны ўлічваць рэальную плацежаздольнасць грамадзян. Хоць прэстыж ведаў і адукацыі апошнім часам значна павысіўся - і гэта важкая прычына таго, што ўніверсітэт не мае недахопу ў абітурыентах, - але як бы там ні было, а платная адукацыя ўключае сабой пэўныя цяжкасці для на-селяніцтва. Таму мы імкнемся ўсталяваць мінімальную суму аплаты. Сёння яна складае 860-920 умяўных адзінак, тады як рэальны кошт адукацыі, які фарміруецца з выдаткаў з выдаткаў на падрыхтоўку спецыяліста, складае прыкладна 1400 умяўных адзінак. І мы вымушаны зніжаць узровень аплаты, каб заха-ваць кантынгент платных аддзяленняў. Такой дадатковай крыніцы, як аплата за навучанне, становіцца недастаткова, каб пашырыць матэрыяльна-тэхнічныя магчымасці ўніверсітэта. А на гэтым можна эканоміць толькі да пэўнай мяжы. Вядома, што калі такога становішча будзе заахвочваць яшчэ пэўны час, гэта абавязкова адаб'еца на якасці адукацыі.

Іна НіКІЦЕНКА.

Задачы ў прыватных ВНУ - дзяржаўныя

Пра тое, чым жыве прыватная вышэйшая школа, мы гутарым з рэктарам Інстытута парламентарызму і прадпрыемальніцтва Алегам Марозавым.

Скажыце, Алег Вячаслававіч, на якім этапе станаўлення знаходзіцца цяпер прыватныя ВНУ?

Адчуваем сабе алегку акрыленымі, бо, здаецца, скончылася неапраўдана жорстка палітыка ў дачы-ненні да прыватных наву-чальных устаноў. З прыхо-дам новых людзей у Адміністрацыю Прэзідэнта і ў Міністэрства адукацыі ад-былося ўсведамленне таго, што ў перыяд аб'яўленай лібералізацыі эканомікі і развіцця дэмакратычных асноў дзяржавы нельга жорстка прыватны сектар як у галіне побытавага абслугоўвання ці сельскай гаспадаркі, гэтак і ў галіне адукацыі.

Мы знайшлі разуменне ў прававых адносінах: а на-зваў прыватных ВНУ было знята некарэктнае слова "недзяржаўныя", мы блізка да таго, што Закон аб адука-цыі замацуе норму аб выд-чы дыплама адзінага ўзору. Прыватная адукацыя зольна пераканаваць даказаць, што яна можа заняць моцны пазіцыі ў сілу сваёй мабільнасці і дынамічнага вырашання кадравых і ма-тэрыяльных пытанняў.

З майго пункту гледжан-ня, ужо ў бліжэйшы час павіна адбыцца вывярненне пазіцыі ў дачыненні да прыватнай адукацыі з боку дзяржаўных структур. І мы вельмі спадзяемся, што змо-жам свабодна ўвайсці ў агульную сістэму адукацыі і разам вырашаць дзяр-жаўную задачу больш якас-най і масавай вышэйшай адукацыі з улікам усіх су-светных прапсаў у гэтай сферы.

Як вырашана ў прыватных ВНУ праблема з кадрамі?

Працэс фарміравання кадравыя складу пачы-наўся з таго, што да нас прыйшлі педагогі з дзяр-жаўных навучальных уста-ноў. І ў першы перыяд многія вельмі ахвотна су-працоўнічалі з прыватнай школай, бо яна прапаноўва-ла добрую зарплату і, можа, прад'яўляла не такія вы-сокія патрабаванні. Таму выкладанне ў тых, а то і п'яці ВНУ лічылася ледзь не нормай, а кіраўнікі наву-

Наш інстытут вельмі ды-намічна развіваецца, хаця знаходзіцца на адной з ніжэйшых ступеняў (у до-брым сэнсе) па ўзроўні апла-ты сярод прыватных ВНУ, не кажучы ўжо пра дзяр-жаўныя. Сёння мы даводзім да ладу адвечныя плош-чы ў трых месцах, і наступ-ны год, мяркуючы, будзе годам навааселля. Хаця планы на будучыню ў будучым так-сама вядзюныя. І гэта паказ-чык таго, як прафесійна вы-рашаюцца эканамічныя пы-танні ў прыватных ВНУ.

З самага пачатку мы былі ў няроўных умовах з дзяржаўнымі навучальнымі ўстановамі, і нас часта па-пракалі: маўляў, у прыват-ных ВНУ няма уласных плошчаў, багатых біблі-ятэк... Але трэба помніць, што бібліятэкі вядучых дзяржаўных навучальных устаноў фарміраваліся на працягу 60-80-ці гадоў - такія юбілейны ўжо адна-чылі. Іншая справа, што да-дзена тры літаратуры ў гэ-тых бібліятэках нікому не патрэбныя. А то, што ў на-шай бібліятэцы няма нівод-най кнігі, якая б не мела су-часных ведаў, - часам забы-ваюць. Калі б мы старта-валі ў такіх паладах, якія мае БДЗУ ці політэхнічныя акадэміі... А ў гэтых жа бу-дучынях унаўляючы і мой недаходны падатак, і па-даткі бацькоў маіх студэн-таў. Мы ж пачыналі з нуля, з заёмных сродкаў, на свае страх і рызыку, без капеікі бюджэтнага фінансавання.

Сёння вельмі важна да-дад галавой, а большасць прыватных ВНУ яго не мае. І я ўдзяю ўдзячы сваім вы-кладчыкам за тое, што калі разлічваецца эканоміка ін-стытута і ў я першую чаргу закладваю развіццё матэры-яльнай базы, яны гэта па-трымліваюць.

Надзвычай важна ўме-ла распарадзіцца фінансамі: каб узровень аплаты быў прымаўлялым для абіту-рыентаў і набор студэнтаў не зніжаўся; каб узровень за-робку выкладчыкаў адпав-даў патрабаванням спецы-ялістаў высокага класа; каб умовы для вучобы студэн-таў былі найлепшымі. І з адкрыццём новай базы, я думаю, мы апынемся на са-мых спрыяльных пазіцыях. Хаця і сёння па ступені аб-сталявання нашых аўды-торый, лабараторый і інтэр-

натаў мы можам паспра-цаваць з любой ВНУ.

У нас ужо было не-калькі выпускаў. Як пра-цаўладкоўваюцца нашы выпускнікі?

І я памятаю ўсіх сваіх студэнтаў па імені і про-звішчы, яшчэ падчас іхняй вучобы ведаў, куды яны пойдзю працаваць пасля інстытута. Бо працэсам ар-ганізацыі іх практык і ста-жыровак займаўся не вы-кладчыкаў, а загадчыкі па-дпартыменту, унутранага крэдытавання... Ці надаюць увагу прыватныя ВНУ пазавучэбнай дзейнасці студэнтаў, зай-маюцца іх выхаваннем?

Я перакананы, што вы-хаванне ідзе да чалавека з ведамі. Калі на кафедры, у лабараторыі, у аўдыторыі са студэнтамі працуе педагог высокага класа, можна быць упэўненым, што яго выха-ванасць і інтэлігентнасць "пе-ральюцца" і ў студэнцкіх роздумях. А ў звыклым ра-зуменні выхавання, што вядзецца па-за межамі аўдыторыі, дык у нас гэта найперш нацыянальная ка-манда па амерыканскаму футбалу, неаднаразова пры-зёр і чэмпіён СНД; поўнае непрыняцце тытуню - сту-дэнты ведаюць, што паліць можна толькі з кіламетр ад інстытута, і ніводзін вы-кладчык не дазволіць сабе цыгарэту ў прысутнасці рэктара ці студэнта, які не дазволіць сабе і бестак-тоўнасці - гэта правіла!

Наша самая творчая мо-ладзь наведвае філармонію, дзе разам з Ірынай Дарафе-вай мы стварылі сваю музыч-ную студыю. Ёсць свае тан-цавальныя і тэатральныя ка-лектывы... Так, гэта як быц-цам і не аргументы! Але калі побач са студэнтамі ў-ступаюць іх выкладчыкі, а ў рок-групе бярэ ўдзел рэктар - гэта робіць справу масавай і "выхаваўчай".

Такое - наша студэнцкая традыцыя. Аднак асновай вы-хавання ўсё ж лічу ма-рыяльна і інтэлектуальнае аблічча педагога, яго захап-ленні, яго адносіны да самой справы.

У нас актыўна прапуе Інстытут куратарства. Але я вельмі далікатна стаўлюся да гэтага пытання, лічу, што значную частку вольнага часу варта пакінуць студэн-ту для яго ўнутраных пат-руб і не трэба бацька выха-ваўчага вакууму: пасля ўза-

Ці такая ўжо гэта творчая праца – сачыненне?

Выкладаю беларускую мову і літаратуру больш за 20 гадоў. Вельмі люблю свой прадмет і дзяцей, шчыра хачу навучыць іх выказацца і пісаць на роднай мове.

Урокі па развіццё мовы спрыяюць выхаванню духоўнай асобы, развіццю вучняў. Разнастайныя віды работ у сярэдніх класах дапамагаюць маім выхаванцам адчуць прыгажосць беларускага слова, прымушаюць іх думаць, вучыцца і лагічна звязваць сказ з тэкст.

Чытаць дзіцячых ўсхваляваных апавяданняў: роздумі, апісанні цікава. Мне здаецца, што вучні больш любяць урок пасля творчай працы – урок абмеркавання, урок-вынік іх дасягненняў. Чытанне ўспрымаюць лепш сачыненні, чытаць з работ кожнага вучня, нават удала знойдзенае слова, словаслучэнне, парады, пахаджэнні – усё падпарадкоўваецца ідэі ўрока – адчуць мелодыю мовы, яе непаўторнасць, вучыцца выказаць думкі на паперы.

Да 9 класа такія работы прыносяць пільна вучню і задавальненне настаўніку. Усё мяняецца ў старшых класах. Легкадаступныя дапаможнікі "100 лепшых сачыненняў",

адчувае пакуты сумлення і боль.

У рэшце рэшт паспрабавала эксперыментальна: моцныя вучні пішуць сачыненні (з 15 іх набіраецца 3-5), астатнія – творчы пераказ. Выбіраю ўрывак з твора, два разы чытаю – і пішы, захоўваю аўтарскі стыль, мову, дэкары. І толькі ў канцы апошнім пунктам даю "міні"-творчасць: свае адносіны да прачытанага, свай працяг, сваю ацэнку, характарыстыку героя або моўныя асаблівасці.

Пішуць старанна, і аднакі атрымліваюцца справядлівыя, пакрыўджаныя няма (калі што – крыўду на сябе).

Улічваючы новыя падыходы да выкладання мовы і літаратуры, прапаноў даць настаўніку магчымасць самому выбіраць гэтыя 10 творчых прац у старшых класах.

Хай настаўнік сам вырашыць, ці ўсё вучні могуць пісаць сачыненне або трэба змяніць яго творчым пераказам, водгукам, апавяданнем, маналогам, карцей, выбіраючы тое, што пад сілу яго вучням, што прынясе ім карысць, а настаўніку роднай мовы – задавальненне ад сваёй працы.

Вольга АСТАФ'ЕВА,
настаўнік-метадыст
Цяхіцкай сярэдняй школы
Бялыніцкага раёна
Магілёўскай вобласці.

Што раблю я, каб рабілі яны?

Настаўнік, які змог выстаяць, вытрымаць першыя пяць гадоў у школе, напэўна, не пойдзе з яе ўжо ніколі. Мой педагогічны стаж імкліва набліжаецца да дваццаці гадоў. За гэты час было шмат насычанай, інтэнсіўнай, багатай на радасныя эмоцыі, сумненні, хваляванні і трывогі працы.

Прафесія настаўніка складаная, і колькі б я ні працавала, кожны навуцальны год пачынаецца, як у першы раз. Каб працаваць у школе добра, трэба любіць гэтую работу і самае галоўнае – любіць дзяцей.

Перад кожным настаўнікам матэматыкі заўсёды стаіць праблема: як зрабіць прадмет, які з'яўляецца адным з самых складаных у школьнай праграме, цікавым і любімым дзецьмі. Таму, пачынаючы выкладанне матэматыкі ў пяціх класах, я часта задаю дзецям пытанне: "Ці мае дачыненне матэматыка да прафесіі іх бацькоў?" І калі бы яны ні былі – урачамі, журналістамі, артыстамі, рабочымі – адказ заўсёды адназначны: матэматыка патрэбна. Але аднаго гэтага разумення, як правіла, недастаткова. І жаданне вучыцца з часам нярэдка змяняецца лянотай. Дзеці ёсць дзеці. І калі не рабіць пэўных захадаў, то ў далейшым цікавасць да прадмета ў многіх можа поўнасьцю знікнуць.

Паступова я зразумела, што нельга проста "даваць" урок за ўрокам, неабходна ведаць звышзадачу сваёй працы – галоўнае, вакол чаго будзеца ўвесь працэс навучання. Гэтую задачу трэба ўсведамляць найперш самому. Адсюль і бярэ пачатак творчае стаўленне да педагогічнай работы.

Мінуў час урокаў тыпу "настаўнік тлумачыць, вучаны старанна слухае". Урокі ў маім разуменні патрабуюць эмацыянальнага ўздзеяння, мабілізацыі творчых сіл. Таму я стараюся цаніць час перад урокам, адпаведна настроіваючыся на заняткі.

Мне хацелася б падзяліцца некаторымі ўласнымі напрамкамі па арганізацыі пазавучальнай цікавасці да матэматыкі.

Працуючы з дзецьмі, трэба кіравацца пэўнымі прынцыпамі: не нашкодзіць рабі добра; няма няздольных вучняў, ёсць дзеці, якія трапілі ў дрэнную ролю; ніводнае меркаванне пра дзіця не можа быць канчатковым; параўноўвай

Пасля такіх рэпартажаў мы рашаем задачы, вызначаючы месцы кожнай пары.

Актыўны ўдзел мае вучні прымаюць і ў складанні тэстаў для паўтарэння па розных тэмах, дзе абавязковай умовай было ўменне самому адказаць на ўсе пытанні. Тэсты правяраюцца і на іншых класах з паралелі.

Творчыя работы маіх вучняў – вельмі разнастайныя, не падобныя адна да другой. Мы плануем падрыхтаваць выстаўку гэтых работ.

Асаблівай увагі патрабуе і працэс вызначэння і выканання хатняга задання. Як правіла, многія вучні губляюць цікавасць да яго выканання, не лічаць гэта неабходным і важным. У сваёй рабоце я стараюся змяніць стаўленне школьнікаў да гэтага віду дзейнасці. Хатняе заданне ў нас задаецца не пасля кожнага ўрока, а непасрэдна перад вывучэннем новага матэрыялу. Мы перайшлі ад колькасці да якасці.

Мяне пастаянна непакоіць адно пытанне: як навучыць усіх? Як заахвоціць дзяцей працаваць дома? Мы перайшлі на тры ўзроўні выканання хатняга задання. Кожны вучань цяпер мае права выбіраць сабе заданне па сілах. Пасля правяркі хатняга задання праводзіцца самастойная работа. У журнал выстаўляюцца дзве аднакі пры ўмове, што розніца ў адзнаках паміж дамашняй работай і самастойнай – не больш як адзін бал. Школьнікі зразумелі, што няма сэнсу спісваць хатняе заданне, інакш яно не ацэніцца. У большасці выпадкаў аб'ёмнае рабату выконваюцца і ацэньваюцца аднолькава.

Меркаванне, што з дзяцей можна патрабаваць, нічога не дае, калі ў іх узровень – памылковае. Мы арганізавалі з вучнямі работу так, што ў кожнага класа ёсць час для дадатковай кансультацыі, дзе можна разабраць незразумелае і атрымаць адказы на пытанні, якія цікавяць.

Абдыліся змены і ў стаўленні да класнай работы. Як кажуць мае

Дзеці разняволены, і я бачу, на што трэба звярнуць увагу.

"Вучань толькі тады навучыцца гаварыць, калі настаўнік маючы". Я цалкам згодна з гэтым сцвярджэннем. Таму галоўнымі крытыкамі пра выкананні заданняў з'яўляюцца самі дзеці.

Пасля таго, як тыя, хто адказаў, селі на свае месцы, у работу ўключаюцца астатнія, і калі хто-небудзь з нечым не згодны, дык пры дапамозе каліраванай крэйдзі прапаноўваюць свае варыянты. Маё слова як настаўніка – апошняе. Я напружыў з усімі магу выказаць сваё меркаванне.

Усе прыёмы работы, якія я выкарыстоўваю, дазваляюць арганізоўваць урок так, каб на душы становілася радасна ад уважлівых вачэй вучняў.

А самае прыемнае, што на ўроках поспеху сталі дабываць нават самыя слабыя школьнікі. Яны разам з усімі працягваюць аздаваць пошукі ісціны. Ціжка апісваць настаўніцкую радасць, калі вучань самастойна сфармуляваў і прапанаваў для абмеркавання праблему, якая яго зацікавіла.

Цудоў у нашай рабоце не бывае. Ёсць вельмі вялікая цяжкасць, карпатлівасць, але нярэдка радаснае праца, і вельмі прыемна, калі ты ўваходзіш у клас, а на дошцы ўжо запісана тэма ўрока – значыць гэта камусьці патрэбна.

Вучні мне часта кажуць: "Алена Іванавна, вы ў нас непрадказальнае!" Я лічу, што кожны дзень іх трэба нечым адзіліць.

Памятайце пра тое, што дзеці хочуць бачыць нашы разуменны, прыветлівыя, уважлівыя вочы, якія б выпраменьвалі святло, дабрыню і цяпло. Мне вельмі хочацца, каб нашым дзецям папашчавала, і яны кожны дзень сустракаліся ў школе з радасцю.

Алена ДЫБОЎСКАЯ,
настаўніца матэматыкі
Мінскай педагогічнай
гімназіі.

як павысілася майстэрства маіх вучняў. Перад мною ляжыць адна з лепшых работ, у якой прапаноўваецца паўтарыць падарожжа англіскага мараплаўца і пірата сэра Фрэнсіса Дрэйка.

XVI стагоддзе. Карабель Фрэнсіса Дрэйка адлюстраваны на малюнку. Вялікай увагі заслугоўвае карта, якая нібыта захавалася з тых часоў. Па краях яна аб'явілася з нечым не згодны, дык пры дапамозе каліраванай крэйдзі прапаноўваюць свае варыянты. Маё слова як настаўніка – апошняе. Я напружыў з усімі магу выказаць сваё меркаванне.

Усе прыёмы работы, якія я выкарыстоўваю, дазваляюць арганізоўваць урок так, каб на душы становілася радасна ад уважлівых вачэй вучняў.

А самае прыемнае, што на ўроках поспеху сталі дабываць нават самыя слабыя школьнікі. Яны разам з усімі працягваюць аздаваць пошукі ісціны. Ціжка апісваць настаўніцкую радасць, калі вучань самастойна сфармуляваў і прапанаваў для абмеркавання праблему, якая яго зацікавіла.

Цудоў у нашай рабоце не бывае. Ёсць вельмі вялікая цяжкасць, карпатлівасць, але нярэдка радаснае праца, і вельмі прыемна, калі ты ўваходзіш у клас, а на дошцы ўжо запісана тэма ўрока – значыць гэта камусьці патрэбна.

Вучні мне часта кажуць: "Алена Іванавна, вы ў нас непрадказальнае!" Я лічу, што кожны дзень іх трэба нечым адзіліць.

Памятайце пра тое, што дзеці хочуць бачыць нашы разуменны, прыветлівыя, уважлівыя вочы, якія б выпраменьвалі святло, дабрыню і цяпло. Мне вельмі хочацца, каб нашым дзецям папашчавала, і яны кожны дзень сустракаліся ў школе з радасцю.

Алена ДЫБОЎСКАЯ,
настаўніца матэматыкі
Мінскай педагогічнай
гімназіі.

Карткі для ўдумлівага чытача

"Пазнаеца ўсё ў параўнанні, з параўнаннем аснаецца", – зазначыў некалі ў сваім вершы "Дзіўныя чаравікі" сучасны беларускі паэт Уладзімір Карызна. Само жыццё сведчыць пра справядлівасць такіх высноў, асабліва пры вырашэнні пытанняў агульнай навучальнай літаратуры, бо творчы характар засваення прадмета, дыферэнцыраванні і індывідуальна-асобнасных падходаў да навучання, пераважнасці і бесперапыннасці працэсу літаратурнай адукацыі – тыя прынцыпы, якімі кіруюцца ўсе настаўнікі ў сваёй педагогічнай дзейнасці.

Выкарыстоўваючы гэтыя прынцыпы, заснаваныя на актыўнасці пазнавальнай дзейнасці вучняў, і я, пачынаючы з 5-х класаў, дзе аб'ектыўна ацаніць кожнага, стымуляваць удумлівага, актыўнага чытача дапамагаюць карткі для індывідуальных заданняў (Аўтар. Твор. Жанр. Час дзеяння. Месца дзеяння. Станоўчыя героі. Адмоўныя героі. Культурныя. Памятныя з'явішчы).

У 6-х класах заданні ўскладняюцца. Выкарыстоўваю папулярна-супастаўляльны аналіз тэкстаў розных жанраў. У выніку сумеснай работы настаўніка і вучня ў рабочых сшытках паяўляецца і запаўняецца наступная табліца:

Крытэрыі параўнання	Янка Купала Гусяль	Яраслаў Пархута "Апошні гусяль"
Жанр	Класічная паэма	Твор публіцыстыкі – нарыс
Герой	Плён высокай фантазіі, вялікай сілы ўяўлення. Не мае нават уласнага імя.	Чалавек цікавы, таленавіты музыкант, народны ўмелец – канкрэтна чалавек – Максим Пятровіч Кукашчыч, які жыве на хутары недалёка ад вёскі Уланавічы, што каля Маладзечна.
Жыццё і пошукі героя	Створана з дапамогай мастацкага вымыслу	Маюць дакументальны характар. Узяты з рэальнага жыцця. Усё канкрэтнае, дакладнае.
Адметнае	Значную ролю адыгравае развіццё сюжэта. Твор дае чытачу вобразна-эмацыянальную карціну жыцця	Выяўленне нявыдуманай праўды, дакладнае перадача бачанага ў жыцці. Пераважае апісальнасць, эмацыянальнасць, адзіночце развіцця сюжэта. Нарыс дае чытачу не толькі вобразна-эмацыянальную карціну жыцця, але і яго навуковае пазнанне.

Як навучыцца пісаць правільна, альбо Работа над памылкамі

Руская мова – адзін з цёмных прадметаў школьнай праграмы. Гэта толькі здаецца, што вучыць правільна, напісаць, правярць – і ўсё. А вынік? Зноў памылкі. Многія вучні (а я працую ў класах з сярэднім па ўзросту) падрыхтоўваючы вучнямі часта засмучаюць вынікам сваёй работы. Усе ўрокі, пазакласныя заняткі накіраваны на папярэджанне памылак. А калі яны ўсё-такі робяцца? Як працаваць над імі пастаянна і прадуктыўна? Як навучыць школьнікаў самастойна вызначаць, якая гэта памылка, знаходзіць адпаведнае правіла, паўтараць яго і выкарыстоўваць на практыцы? Слабы вучань таму і памылкаецца, што не ведае, як палімацьчы напісанне слоў.

Дома ў школьнікаў няма падручнікаў за мінулыя гады. Добра, калі бацькі купілі якія-небудзь дапаможнікі. Улічваючы гэта, я раблю так: працую над памылкамі пастаянна, на кожным ўроку, а пасля кантрольных работ праводжу спецыяльныя ўрокі.

Вось прыкладная схема ўрока пасля кантрольнай дыктоўкі ў 9 класе па тэме "Складанасці рускай мовы". Аб'ёмна тэму і мэту ўрока, вынікі дыктоўкі (адзначваючы толькі станаўчыя моманты) і гавару, што засмучаюць некаторымі работамі.

I. Слухаем паведамленне вучанцы "Як адрозніваць адрозныя члены ў сказе і складанасці рускай мовы са злучнікамі". Яна піша на дошцы сказ, тлумачыць пастаноўку знакаў прыпынку. Стараецца раскрыць глыбінныя прычыны дуплікацыі памылак.

Разам з ёй працую ўвесь клас, бо семнаццаць чалавек няправільна паставілі знакі.

II. Слухаем паведамленне аб вызначэнні ў сказах паспелых слоў з прыкладамі рускай мовы, запісанымі ў 5 і 6 класах.

III. Далей паходзім да разбору арфаграфічных памылак. Працую па дапаможных табліцах:

а) па табліцы М.В.Ганькіна "Адпрацоўка табліцы і недакладнасці";

б) па традыцыйнай схеме: пішу правільна, тлумачу, прыводжу прыклад;

в) па табліцы-алгарытму "Як выканаць работу над памылкамі?".

1. Вучань ля дошкі працуе над ненаціскнымі галоснымі ў карані па рэкамендацыі Ганькіна (да вучня права выбару – адпрацоўваць памылку на любой схеме, табліцы);

№15: казалось – кажется, кажущийся, показной. (Бярэм і больш складаныя словы: проредить, морковку, посетитель, фонарем і інш.);

2. Другая вучанца выбрала традыцыйную схему "Пішу правільна – тлумачу – прыводжу прыклад";

принесли. – "при" обозначает сближение, приближение – пришли

На ўроку працую даведаны аддзел, дзе вучань пачаў з прыкладамі рускай мовы, запісанымі ў 5 і 6 класах, з савасабліваў каталог, у якім укажана прозвішча вучня, падручнік і старонка, дзе ёсць неабходнае правіла.

Фрагмент з каталога:

№№ Прозвища, Имя; Рекомендована выучица; Зауважы

1. Л.Новікава. Руская мова, 7 кл., 1989 г., с. 50.

2. Р. Князёў. Руская мова (тэорыя), аўтар Бабыцкая, с. 112.

Правяраючы сшыткі, зананоў у каталог, якая правіла вучань не ведае (напрыклад, тыповага). Дзеці павінны зноў сабе прозвішча, вывучыць правіла і выкарыстоўваць яго ў рабоце.

3. Вучанца чытае для ўсіх матэрыял з падручніка 7 класа (с.286) пра напісанне слова **каб будаю**, адпрацоўвае як слоўніковае слова па табліцы-алгарытму.

У 7-х класах, як правіла, найбольш падрыхтаваныя вучні паспяхова спрабуюцца і з вусным, і з пісьмовым аналізам вершаванага твора.

Завяршаецца гэтая работа па аналізе літаратурнага твора ў старэйшых класах школы. Асабліва плёнае развіццё мае яна ў ліцэйскім класе беларускай філалогіі. У аснове супастаўлення мастацкіх твораў тут ужо сем філасофскіх катэгорый: агульнае, адметнае, адзінае, з'ява, змест, форма, сутнасць. Прыяўдае вынік падобнага даследавання на аснове двух празаічных твораў (раман Генрыка Бёля "Дом без господаря", падсвечаны раманам Васіля Быкава "Знак бастарда").

Агульнае:

– абодва творы высока ацэнены крытыкай;

– аўтары выкарысталі ў іх такія ідэі/намаці-мастакі прынцыпы, як рэалістычнае праўдывасць, пранікненне ва ўнутраны свет чалавека;

– абодва аўтары, беручы пад увагу будучае свайго народа, разважаюць над пытаннем: што можа супрацьстаяць фашызму (Быкаў – усенародная барацьба, Бёль – чалавечнасць);

– тэма самаі;

– рэтраспектыўны ў абодвух творах;

– вобразная сістэма – бассаромная тройца (у Бёля – Гезелер, Шурбигель, пазэр Вільбрэд, у Быкава – Гуж, Калахадзёнак, Недасекаў).

Адметнае:

– ідэя нацыянальнай віны, да якой Бёль падыходзіць біялігіска-цвярозца;

– разнастайнасць пунктаў гледжання (Марцін, Генрых, Нала, Вільма, Альберт, Мухаў...);

Адзінае:

– дзеці – галоўныя героі;

– стары Глум, ураджэнец Сібіры, нагадвае пра тое, як драматычна складаецца людская лёсы ў нашу бурную эпоху.

Змест:

– першае пасляваеннае дзесяцігоддзе Германіі, жанчыны-удовы, застаючыся без мужоў, што зацінулі на франтах, не могуць забыць мінулае. Расцвух дзеці. За імі – будучыня Германіі.

Форма:

– раман.

З'ява:

– Германія праз 10 гадоў пасля вайны.

Сутнасць:

– Германія павінна зрабіць самай сур'ёзнай высновы з гістарычных катаклізмаў, з вайны, развіцця і нацысцкім мінулым, супрацьстаяць фашызму чалавечнасці.

Менавіта ў ліцэйскім класе вучымся рабіць шматаспектны аналіз тэксту зыходзячы з таго, што тэкст – гэта нібыта гучок матываў, мэтай, задачай, якія рэалізуюцца з дапамогаю моўных сродкаў. Нягледзячы на тое, што вучні к гэтаму часу ўжо ў дастатковай ступені валодаюць навыкамі аналізу празаічнага твора, распрацоўваю ўзоры яго шматаспектнага разбору, якія прапаную дзецям на заключным этапе работы над тэкстам.

Алена ГАСПІРОВІЧ,

настаўніца беларускай мовы і літаратуры

вышэйшай катэгорыі

сярэдняй школы №29 Віцебска.

дзіця толькі з ім самім.

Ніхто з нас не любіць, калі яму навязваюць чужыя разушні, калі адсутнічае выбар. Асабліва не любяць гэтага дзеці. Таму ўжо ў пятым класе мы з вучнямі для паўтарэння матэрыялу прыдумалі карткі-пытанні з арыгінальнай назвай "правакацыйныя пытанні". (Знакаміты старажытнагрэчаскі філосаф Арыстоць трактуе пытанне як разушную форму, якая забяспечвае пераход ад няведавання да ведання.) Гэта дапамагло пераадолець нелюбівы пытанні ў нешта прыемнае. Пасля адказу ля дошкі вучань сам выбірае сабе пытанне і адказвае на яго. Праверка ведаў не пазівае быць спробай злавіць вучня на няведаванні.

Падчас паўтарэння прайдзе тым тэм мы выкарысталі яшчэ адзін прыём – складанне разнастайных дапаможнікаў. Галоўнае патрабаванне – зразумеласць і даступнасць у выкладанні. Бо крытыкамі ў гэтай рабоце выступаюць самі дзеці, а яны, як правіла, памылка не даруюць.

Прыклад прыклад аднаго з дапаможнікаў, створаных вучнямі. Называецца ён "Даюга ў краіну "Дзесяткавая дробь". Прадстаўлена карта руху – парадок вывучэння нашых тэм. На ёй можна ўбачыць "маёнтак складання", "завезны дом адміністрацыі", "рэстаран мношства" і "рэстаран дзялення". Заклучэннем служыць Замак, дзе выконваюцца сумесныя дзеянні.

У "маёнтку складання" вучаць складаць дзесятковыя дробы. Для гэтага трэба запісаць лікі ў слупок, каб коска стаяла над коскай, прабелы запяўняюцца нулямі. Абавязкова даюцца прыклады.

Складанні школьнікамі дапаможнікі аказваюць настаўніку дыдактычную паслугу пры рабоце з дзецьмі, якія працуюць заняты з-за хваробы, бо не для гэтага не скажэ, што дзеці часам лепш разумеюць адзін аднаго, чым дарослых.

Вось яшчэ прыклады творчасці маіх вучняў, дзякуючы якім мы змоглі зрабіць больш цікавымі многія ўрокі. Пры вывучэнні тэмы "Сярэдняя арыфметыка" былі выкарыстаны дзіцячыя рэпартажы.

...Рэпартаж з месца правядзення спарбніцтва па фігурным катанні. Галоўны і адзіны каментар – Міхал Хрыпач. Судзяць спарбніцтва дзесяць пачатковых чэмпіёнаў свету: Афанасій Патровіч Сідараў, Заван Карчук, Дзед Мазай (з зайцамі), Дзед Мароз (без падарункаў), цётка Ася, Галіна Бланка...

А хто ж удзельнікі?

Гэта неведзеныя пары. Першым на лёд выходзіць Кабанай са сваёй партнёршай Бліскай. Яны наблага выступаюць, і ім ставяць ацэнкі...

Але аднаку за аднаку ля дошкі нельга цалкам выключыць. Таму калі вучань жадае, ён выходзіць з дзецьмі і адказвае на аднаку.

Многія тэмы мы вучыліся вадзіць такога правіла. Адна з іх "Маштаб", дзе ў якасці кантролю засваення вучэбнага матэрыялу школьнікам было прапанавана творчае заданне, якое казала,

цыт, якім трэба кіравацца пры арганізацыі любой работы з вучнямі.

Многія тэмы мы вучыліся вадзіць такога правіла. Адна з іх "Маштаб", дзе ў якасці кантролю засваення вучэбнага матэрыялу школьнікам было прапанавана творчае заданне, якое казала,

НА ЗДЫМКАХ: А.Дыбоўская; работа па тэме "Маштаб" Уладзіміра Шапавалава, вучня 6 "Г" класа Уладзіслава Мамуля і Яўгена Пашчанка – вучні 6 "Б" класа, пераможцы раённай алімпіяды па матэматыцы.

Фота Ю.БОНДАРАВА.

</

Выставы

Лісты часу

Пазаўчора ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася мастацкая выстава "Лісты часу. Жывапіс, графіка, пластыка", прысвечаная 130-годдзю з дня нараджэння аднаго з самых вядомых майстроў беларускага пейзажнага жывапісу - народнага мастака з берагаў Друці Вітольда Бялыніцкага-Бірулі. Поруч з бессмяротнымі палотнамі славяна клясіка ў экспазіцыі прадстаўлены творы яго таленавітых сучасных землякоў-нашчадкаў, уладжэнцаў бялыніцкага Падруцця: жывапісца Віктара Альшэўскага, скульптара Уладзіміра Панцэлева і графіка Ларысы Журавіч.

Вітольд Каятанавіч Бялыніцкі-Біруля (1872 - 1947) - калейная, знакавая і загадкавая постаць у беларускім мастацтве. Адзін з самых апошніх акадэмікаў жывапісу Расійскай імператарскай акадэміі мастацтваў і адзін з самых першых беларускіх савецкіх акадэмікаў. Народны мастак Расійскай Федэрацыі і ў адначасе - народны мастак БССР. Творца ў аднолькавай ступені падавіты і таленавіты, сутнасць таленту якога вызначыў яшчэ Ілья Рэпін: "Я так прывык асцяжвацца душой перад вашымі лініямі праўды, прастаты і свабоды". Да слова, наш сучасны пісьменнік Віктар Карамая, аўтар кніжкі пра Бялыніцкага-Бірулю, прыкмеціў іншае: "Ён умеў не толькі слухаць цішыню, але і чуць яе..."

Пазаўчора, падчас адкрыцця выставы, я ўпершыню даведаўся, як правільна трэба вымаўляць прозвішча вялікага мастака - Бялыніцкі-Біруля. Не Біруля, а Біруля - з націскам якая на апошнім складзе. Гэта, кажуць, называюць

сябе сам Вітольд Каятанавіч. У гэтай арфаэпічнай форме я пачуў слаўнае прозвішча і з вуснаў многіх выступоўцаў у музеі: на месцы Міністра культуры Валерыя Гедрыца, старшыні Беларускага саюза мастакоў Уладзіміра Басалыгі, прэзідэнта Беларускай акадэміі выяўленчага мастацтва Фелікса Янушкевіча, прарэктара Беларускай акадэміі мастацтваў Міхаіла Баравы, прадстаўнікоў Бялыніцкай адміністрацыі і спонсараў (ТАА "Остком-Плюс", ААТ "Керамін").

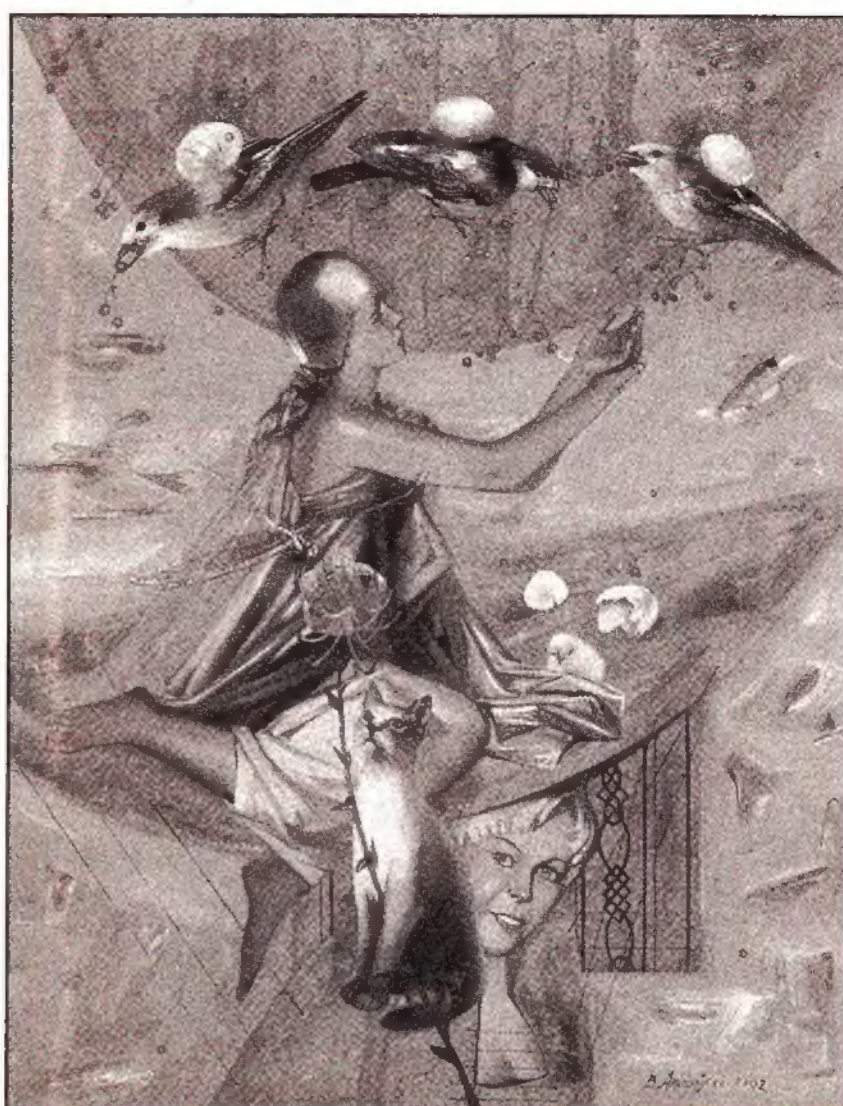
Нечаканае адкрыццё падпісанае мяне да нечаканага роздму. Ра-

ней, з націскам на "ру", прозвішча гучала для мяне як сцягжэнне: класік, пачынальнік, культ. І, здавалася, спакойная лірычная мелодыя, якую ўтваралі мяккія пастэльныя таны яго твораў, і якая сціхала дзесяці там, у гісторыі, якая і не надта далёкая... Цяпер жа, з гэтым нязвычным націскам на апошнюю "ноту" "ля", інтанацыя вымаўлення быццам бы скілае да пытання: ці ж не яна, чароўная мелодыя Бялыніцкага-Бірулі, так востра адчуваецца ў мастацкіх творах сучасных аўтараў, ягоных землякоў? Ці ж не яна - у абсалютна розных і найноўшых "аранжыроўках" - лясца ў "сюррэалістычна-рамантычна-мадэрновых" выявах Віктара Альшэўскага, скульптурным "тайнапісе" Уладзіміра Панцэлева, "інтэлігентнай" графіцы Ларысы Журавіч?

Ёсць вельмі важны фактар мастацкай творчасці, які немагчыма аспраць, - пачуццё ўдзячнасці да Радзімы, яе духоўных скарбаў. І, можа быць, не менш важнае - імкненне гаварыць сваім мастацтвам тое, што лічыш неабходным сказаць, і так, як толькі ты адзін гэта можаш сказаць, іншымі словамі, пачуццём аўтарскай канцэпцыі, уласнага "я" творцы. Адмысловая канцэпцыя "Лістоў часу", дзе прадстаўлены адрозныя творцы розных пакаленняў і розных мастацкіх напрамкаў, але якіх аб'ядноўвае адна зямля, адна іх "маленькая" радзіма, акружэнне і актуальнае адрозне два гэтыя моманты: патрыятычнасць і прадзвіжэнне. Непадзельныя моманты.

Выстава будзе прадаваць да 22 сакавіка - добрая магчымасць пацырыць уплыве пра мастацтва. І пра радзіму - таксама.

Мікола ЧЭМЕР.

НА ЗДЫМКАХ: І.Грабар. Партрэт Бялыніцкага-Бірулі; У.Панцэлеў. Млечны шлях; Л.Журавіч. Велікодны нацюрмор; В.Альшэўскі. Імгненне ў прасторы.

Захапленні

Таямніцы беларускай Лады

Што трэба, каб у чалавеку прачнулася цяга да якога-небудзь рамяства? Каб гэтая цяга вылівалася не проста ў баўленне часу, а ў самую што ні на ёсць філасофію жыцця? Яно ж, жыццё, - такое разнастайнае, шматбаўнае, непрадказальнае. І трэба валодаць асаблівым дарам, каб умець перадаць яго не на паперы, не моўнымі сродкамі, а на тканіне з дапамогай сімвалаў і знакаў, якія дайшлі да нашага часу ажно з даўніны.

Мне пашанцавала сустрэць такога чалавека. Маладая вышэйшай прафесійна, а ў Таварыстве беларускай мовы, дзе адбылося наша з ёй знаёмства, працуе на кніжнай выставе і вядзе гурток вышывання.

- Алена, - дапытваюся, - адкуль у Вас столькі беларускасці? - Мама мая родом з Ніжняга Ноўгарада, тата - беларус, але па-беларуску не размаўляў. Ды, відаць, генная памяць - вельмі сур'ёзная рэч, калі ўва мне праз пакаленне прачнулася беларуская мова. Было гэта так. Шла па вуліцы, убачыла куклу людзей, наблізілася да іх - і так мне запала ў думку іх гаворка, так кранула, што вырашыла абавязкова навушныца размаўляць гэтак жа.

- А на вышыванкі хто Вас натхніў?

- Здаецца, што гэта таксама было ўва мне заўсёды. Я толькі выбрала кірунак. Мне заўсёды хацелася нешта рабіць рукамі: з бісерам, са лямкай навучылася працаваць веша ў мастацкай школе. А калі звярнулася да беларускіх, то вырашыла, што і вырабы мае таксама павінны быць адпаведнымі. А тут акурат у якасці эксперыменту набіралі групу дзяцей пры Доме ветэранаў, куды я, калі нешта, запісалася разам з яшчэ трыма жанчынамі. Ды двое тых курсі хутка кінулі з-за таго, што наша выкладчыца размаўляла па-беларуску. Так цяжка ім было ўспрымаць яе ўрок. А я, наадварот, толькі радавалася такому шчасліваму выпадку.

- А як да такога Вашага выбору паставіліся сябры, знаёмыя?

Яны былі больш здзіўленыя, калі пасля заступіла вучыцца на хімічны факультэт. У вочы казалі, што гэта самагубства для мяне. Толькі хімія ў мяне, відаць, таксама ў генах - мая бабця працавала вы-

кладчыцай гэтага прадмета. Потым я атрымала яшчэ адну вышэйшую адукацыю - радыёэкалагічную. Так што ў рэшце рэшт, калі я вярнулася да свайго старога захаплення, то ўсё толькі ўздыхнула.

- Раскажыце трохі пра гэты Ваш занятка.

- Ну вось, напрыклад, днямі прыйшла мая сястра, раскажала, што закахалася ў хлопца. Папрасіла вышыць што-небудзь, каб утрымаць яго калі сябе. Я вышыла ёй калё на шыю з адпаведным узорам. Нахай носьці, радуецца і верыць.

Справа ў тым, што нашы продкі-беларускія былі вельмі ўражлівымі, вельмі чутлівымі людзьмі, мелі пэўныя душы і ўмелі ўвасобіць гэтую пэўнасць у пэўныя фігуры-сімвалы, адлюстравалі іх потым у сваіх узорах на лямках ці капаляным палатне.

- Магчыма, у Вас захапілася якія фамільныя вышыванкі?

- На жаль, у мяне няма вышыванак ад бабці. Але знаходзіліся людзі, якія дарылі мне вышываныя ручнікі - ды такія прыгожыя! Казалі, што іх можна чытаць, што кожны такі ручнік - гэта аповесць пра жыццё таго, хто яго вышываў. Кожная выва на ручніку нешта азначае. Вось, напрыклад - сонца, зямля, каханне...

Праўда, напачатку гэта ўсё не выглядала так стылізавана. Людзі вышывалі хто што бачыў: сонейка, расліны, птушак. Таму на старадаўнім ручніку можна любавалася ўзорам, які нагадвае дрэва. Гэта "радавод", які перадаваўся з пакалення ў пакаленне. На ніжніх галінах дрэва яшчэ прабабця вышыла свой лес, вышай - яе дачка, потым - унучка, і гэтак далей. Безумоўна, не на старым ручніку вышываліся новыя ўзоры. Проста ўнучка капіравала ўзор з бабцінага ручніка і давала да яго свой.

Лічылася, што ручнік можа лячыць ад хвароб, адарочваць зло і прыцягваць дабро. Вышывальшчыца ўплатала ў ручнік сваю малітву, каб у сям'і ўсё было добра, каб на радзімца дзеткі і г.д. Такім чынам яна заплятала ў тканіну свае думкі, а гэта значыць - пэўную энергію.

Вось, напрыклад, узор "зорка". Гэта можа быць выява дзяціня і выва сям'і. Яна азначае, што жанчына просіць у свайго Бога, каб сям'я была моцнай. Каб мір у ёй панаваў, бо побач вышыты выявы хлеба і сонца.

Калі жанчына вышывала маці Аранту ці маці-радыцельніцу, дык гэтым чынам яна малілася, каб на радзімца здаровае дзіця. Бо Аранта лічылася, паводле язычніцкіх вераванняў і хрысціянскай сімволікі, заступніцай жанчын.

- А як у сучасным жыцці могуць выкарыстоўвацца гэтыя ўзоры?

- Цяпер вельмі модна сярод

маладзі насіць вышываныя бранзалеты, так званыя фенечкі. Асабліва з вялікім задавальненнем іх носяць хлопчыкі і дзяўчынкі абараняючы сябе ад дранняй энергіі. Некалі лічылася, што зло можа ўвайсці ў чалавека праз адтуліны ў яго адзенні. Таму абавязкова аздабляліся вышыванымі ніз кашулі, бераг рукавоў і край гарлавіны.

Чацвёртая мяне таксама вышыць ручнікі для вясялля. Дарэчы, тут я хачу звярнуць увагу на адну акалічнасць. У ручніку белая поле лічыцца зонай смерці, а чырвоная зонай жыцця. Таму трэба, сустракаючы маладых, хлеб-соль класці на чырвоны бераг ручніка, а не на пасярэдку на белым.

На сучасных вясяллях таксама памылкова абавязваюць сваю толькі белым - зонай смерці атрымліваецца. А некалі ручнік для свата вырабляў нэгугл без белага, увесь вышывалі чырвоным - адным жывым, адным святам!

Ці яшчэ такая з'ява, як апавяданне новаароджаных для хрышчэння. Цяпер неак павялілася хлогічкая абавязка бласцінай стукачай, а дзяўчынак - ружовай. Зноў жа няправільна. На Беларусі здавён лічылася, што абаране менавіта чырвоны колер. Дзяўчэй спавілі ў белыя тканіны, а паверж, незалежна ад таго хлопчык гэта ці дзяўчынка, абавязкова павязвалі чырвоную стужку ці хоць бы чырвоны нітак. Таму што вось яно - новае жыццё, якое толькі-толькі з'явілася і пакуль нічым не можа сябе абараніць.

Здагадваюся, што ёсць яшчэ нейкія правілы, якіх мы не ведаем, пра якія забыліся. Нягледзячы на тое, што адна мая бабця з Беларусі, яна мне гэтых ведаў не перадала. Добра, што бабця майго мужа шмат што ведае пра вышыванкі. Ды і тут, на кніжнай выставе, калі сяджу і вышываю, то, здарэцца, хто-небудзь з наведвальнікаў нешта новае раскажа.

- Дык, можа, ужо час Вам якую дысертацыю па гэтай тэме пісаць?

- Не. Я лічу сябе ў гэтай справе дылэтантам. Ёсць людзі, якія займаюцца ёй усё жыццё, заканчвалі факультэт народнага мастацтва ў акадэміі. А я абкладала кніжкі, размаўляла з людзьмі...

Ці ёсць ўзоры, прызначаныя менавіта для маладзі?

- Ну, канешне, гэта Лада - багіня кахання, Купаліца або Вясянка, якія сімвалізуюць час росквіту. Маладой жанчыне, якая хутка павінна стаць маці, можна параіць вышыць у берагі.

Калі хлопцё і дзяўчына перажываюць узаемнае каханне, дык вышываюць птушкі, павернутыя адна да другой. Калі неўзаемнае, то адна з іх павернутая ў іншы бок. Калі ж каханне ў росквіце - у птушак паднятыя крыльцы. А дзве птушкі, павернутыя ў розныя бакі, азначаюць, што каханне скончылася.

- Чаму Вы вышываеце толькі чырвоным?

- Спрадвечнымі беларускімі колерамі лічацца белы, чырвоны і крышчавы чорнага. У некаторых раёнах лічылася прыгожай вышыўка чорным па белым. А ёсць такая рэчка Няб-лоба, дзе найбольш шыкоўным лічыцца ўзор белым па белым.

Сёння можа ўбачыць беларускія касцюмы, вышытыя зялёным, чырвоным, жоўтым. Але ўсё ж такі сапраўдныя беларускія ўзоры больш стылізаваныя, і таму глядзяцца вельмі па-сучаснаму.

- А як з'явіліся розныя ружы, вазачкі і інш.? І якая вышыўка - крыжыкам, процігам ці гладзю - больш беларуская?

- Беларускай вышыўка - процігам, калі нітка ідзе з двух бакоў тканіны. Крыжык і рознакаляровы гладзю - не зусім нашыя. Акрамя таго, вышыўка крыжыкам - аднабаковая. Каб яна атрымалася на двух баках, трэба быць вельмі таленавітай вышывальшчыцай. Іншая справа - процігам. Завіваецца гэтак паднятыя ў вышытым процігам фартушкі, а тут раптоўна гоці! Яна імгненна пераапрацае яго на іншы, чысты бок. Зручна і эканомна. Акрамя таго вышыўка процігам стварае на тыльным баку крыху іншы ўзор - атрымліваецца два фартушкі ў адным.

А што датычыць першай часткі вашага пытання... У канцы вясення-лета годагоддзя з'явілася фірма "Брокер", якая выпускала ў продаж мыла, загорнутае ў паперу, на якой, для забавівання пакупнікоў, былі намаляваны вось гэтыя крыжыкавыя ўзоры з выявамі прыгожых, нянасытых дзяўчын. Такім чынам, не трэба было рабіць "рэвалюцыю", каб знішчыць беларускі ўзор. Людзям жа ўласціва імкнуцца да нечага новага, нават калі яно і не лепшае.

Тамара МАЗУР.

На жыццёвых скрыжаваннях
"Чорныя бровы, карыя вочы..."

Упершыню Надзея пабачыла Ігара на ўступных экзаменах. Ёй, аж да нейкага шчыльнага болю ў сэрцы, раптам так захацелася пагутарыць з гэтым ВУ, ды яшчэ каб Ігар аказаўся з ёй у адной групе.

Кажуць, марыць часам бывае небяспечна, бо мары могуць і здзяйсняцца.

Надзея паступіла ў ВУ і, сапраўды, аказалася з Ігарам у адной групе.

Замкнёная і маўклівая па натуре Надзея спачатку не вельмі ўступала ў размовы з аднакурснікамі, усё больш прыгладжвалася да прыслухоўвання. Але хутка выявілася, што яе веды, атрыманыя ў сельскай школе, не горшыя за веды выпускнікоў гарадскіх школ. Парады сябровак слухала ўважліва, глядзячы на іх, падкараціла свае сукеначкі і спаднічкі, зрабіла модную стрыжку, набыла такую-сякую касметыку. У хуткім часе Надзея ўжо не адчувала сябе правінцыялкай ні ў аўдыторыі, ні на інстытутскіх вечарах. Увесь гэты год дзяўчына не вельмі дума-ла пра Ігара, толькі ў яго прысутнасці ў яе на душы святлела, і адчувала яна нейкі незразумелы выбух радасці, калі Ігар звяртаўся да яе з якой-небудзь нагоды.

На другім курсе студэнткай адрэвалі на бульбу. Дзяўчкі і хлопцы жава, з жартам размясціліся на калгаснай машыне. У паездцы ўсе дружна і весела спявалі. Уздмалася некаму спець старыя песні. Спачатку пачалі са смехам, а потым усіх захапіла напеўная прастата і шчырасць народнай музыкі. "Чорныя бровы, карыя вочы..." - выводзіла Надзея разам з усімі. І раптам яе бы токам ударыла: Ігар сядзеў насупраць, а бровы ў яго - чорныя-чорныя і вочы карыя-карыя, зусім як у песні.

Я кахаю Ігара! - раптам зразумела Надзея. Імгненна ўсё ўздымаўся перамяшчэннем, усё захацелася рознымі колерамі высьці, усё гукі здаліся прыемна-млагульнымі, а пах - з п'янай асалоды. Аднакурснікі пелі і смаяліся, як і раней, а Надзея хацелася закрываць: "Ды гляньце ж вы, якое высокае неба! Якое ласкавае сонейка! Як прыгожа пераліваецца густо-жоўтым абшыван!"

Аднак жа Надзея прамаўчала, не прызналася ў сваім вялікім адкрыцці нават лепшай сяброўцы Алёны. Дзяўчына старалася захаваць ад усіх сваю трапяткую тайну, нават пачала пазбягаць Ігара. Хлопец гэта заўважыў, запытаўся здзіўлена: "Надзея, я цябе пакрываю?" "Ды не, я проста сцімалася", - зачыраванушыся, падманула яна.

Калі пасля працы студэнтка вярнулася на заняткі, у жыццё Надзеі нічога не змянілася. Яна і ця перамагла аб'явіла Ігарам, раскідвала блонкія пасысы, а бровы ў яе - карыя, а Ігар бацка - вялікі начальнік. Будзе і кватэра, і машына.

Ледзь толькі Надзея ўваходзіла ў аўдыторыю, тут жа, не глядзячы, ужо адчувала: прыйшоў Ігар ці яшчэ няма.

Мары засланілі ад яе рэальнае жыццё, яна не звяртала ўвагі на іншых хлопцаў, жыла толькі сваімі летуценнямі ды пісала вершыкі ў запаветны сшытак.

Адночы Надзея паказала свае вершы Алёне. "Ды ты па вушы закахалася ў Ігара! - усклікнула сяброўка. - Толькі ні на што не спадзявайся. Яму падбабечае іншая дзяўчына".

На чацвёртым курсе лепшых студэнткаў узялі на экскурсію па курснай паездцы ў Мінск. Надзея радавалася, таму што Ігар таксама ехаў на экскурсію.

Адночы ў час вясчары ў Мінску Ігар сказаў: "Лена! Хадзем са мной у тэатр. Я купіў білеты на "Паўлінку". Прабач, я сцімалася", - сказала Алёна і піхнула Надзею локцем.

Ігар няўпэўнена ўсміхнуўся і неак завысоку кінуў Надзею: "Ну, тады ты ідзі са мной". Над сталом нависла напружаная цішыня.

"Ігар, так рабіць нельга", - строга заўважыла стараста групы Людміла.

З цяжкасцю пракацінушы камію ў горле, Надзея вымавіла: "Дзякуй. Я не пайду. Я таксама - сцімалася".

Вечары, празліва зазірнушы Надзею ў вочы, Алёна жорстка вымавіла: "Запомні, сяброўка, ты сама ад гідомовіла. А ў Ігара бацка - вялікі начальнік. Будзе і кватэра, і машына".

На вясялле Алёны і Ігара Надзея не пайшла. Лепшы сродак ад болю - час. Ён дапамог і Надзеі. Але доўга яшчэ ўнікаў шымыль болю ў сэрцы, калі яна чула па радыё "Чорныя бровы, карыя вочы..."

Галіна КАПЕЦКАЯ,
настаўніца гімназіі, Светлагорск.Новыя кнігі
Усё аб традыцыйнай мастацкай
культуры беларусаў

Аб яе лепшых здабытках і сучасных праявах на рубяжы другога і трэцяга тысячгоддзяў мае на моце расказаць толькі што распачата выдавецтвам "Беларуская навука" шасцітомная серыя "Традыцыйная мастацкая культура беларусаў".

Першы том навукова-папулярнай серыі прысвечаны Магілёўскаму падняпроўю - аднаму з шасці гісторыка-этанграфічных рэгіёнаў Беларусі. У настульных пяці тэмах будучы прадстаўлены традыцыйная беларуская мастацкая культура Паззэр'я, Усходняга і Заходняга Палесся, Панямоння, Цэнтральнай Беларусі. Такія задачы серыі - прадметна і пераконаўча раскрыць складаную сістэму традыцыйнай мастацкай культуры беларусаў ва ўсім яе рэгіянальным багацці і разнастайнасці відаў як у мінучым, так і сёння.

Першая кніга серыі з'явілася вынікам трохгадовага (1993-1995) шматаспектнага экспедыцыйнага асяледавання тэрыторыі рэгіёна. У ёй 10 раздзелаў, кожны з якіх раскрывае розныя грані традыцыйнай культуры Падняпроўя, дае ўраўненне аб яе асаблівасцях: абрадах, песнях, інструментальнай музыцы, прызначэнні і танцавальным фальклору, гульніх, народным касцюме, народным тэкстылі. Матэрыялы тома - крыніца творчых ідэй для прафесійных дзячэў культуры і мастацтва розных накірункаў. Дарэчы, выданне, як і ўся серыя, разлічана на навукоўцаў-гуманітарнаў, выкладчыкаў і студэнтаў ВУЗ, настаўнікаў, работнікаў культуры, кіраўнікоў прафесійных і аматарскіх мастацкіх калектываў, тых, хто цікавіцца беларускімі традыцыямі. Яно багата ілюстравана фатаграфічнымі, нотнымі матэрыяламі, мастацкімі малюнкамі.

Алена ШЫЦК.

НАШ ИНДЕКС - 63851

Знамя юности

ЧИТАЮТ ВСЕ!

ТЕПЕРЬ - ЦВЕТНАЯ "ТОЛСТУШКА" КАЖДУЮ СУББОТУ!

Тамара МАЗУР.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНИК —
МИНИСТЕРСТВА
АДУКАЦЫІ
РЕСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС:

220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны прэсвай і рэдакцыі: 36-91-42; на месцы галоўнага рэдактара — 36-90-63, 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-53-22; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-43-71; ВУН і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукцыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.
ФАКС: 36-53-22, bng@e-mail.ru

Аўтары дораў у рэдакцыю павядамляюць сваё прозвішча пачынаючы імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, навуш адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкы не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтара публікацыі не абавязкова адлюстравана пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны
Святлана КІРНАВА.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220013, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.

Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны.

Фармат А2. Індэкс 63867.

М 123456789 10 11 12. Заказ № 1688

Падпісанна да друку 13.3.2002 г. у 18.10

Тыраж 30.000 экзэмпляраў.